

Een 18de-eeuwse muntschat te Hamont (prov. Limburg)

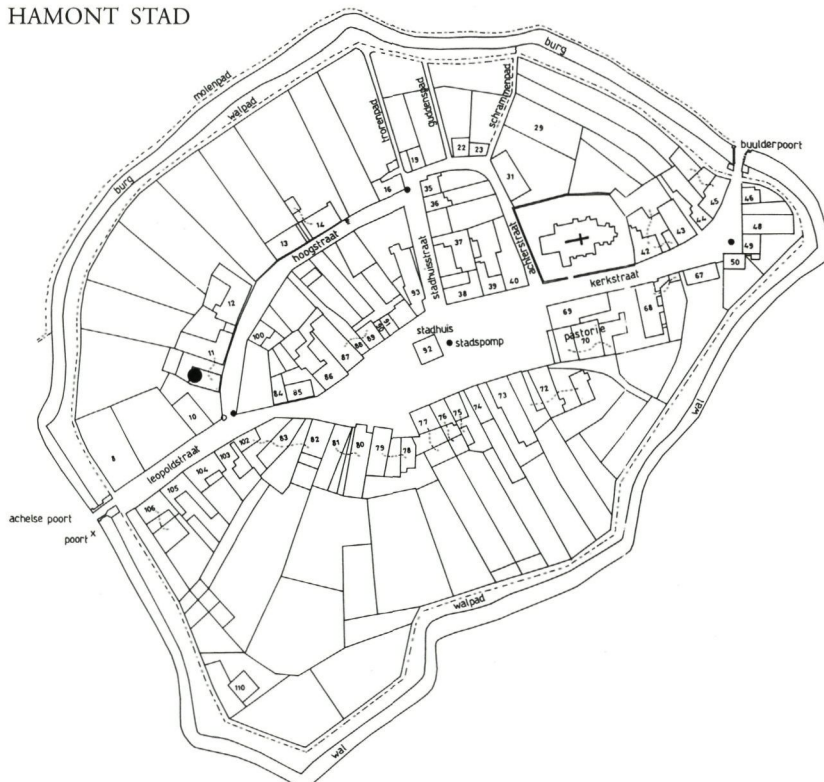
Luc Van de Sijpe & Raf Van Laere

Begin december 1996 werd te Hamont – Hoogstraat 7 – bij verbouwingswerken een schat van 46 zilveren munten gevonden. Dank zij bemiddeling van de geschied- en heemkundige kring *De goede stede Hamont*, die op de hoogte gebracht werd door mev. Vriens-Pottel, werd de schat door de vinder/eigenaar, de heer L. Gielen, snel ter studie voorgelegd aan het Munt- en Penningkabinet van de provincie Limburg¹.

In 1762 werd het huis in de Hoogstraat² bewoond door Helena Van Winkel-Rijcken, haar dochter Henriëtte en haar beide zonen Everard en Peter Jan³. Ten oosten lag, aanpalend een grote herberg *In de keizer*, eigendom van Nicolaas Van Winkel. Bij de volkstelling van 1796 was het huis nog steeds bewoond door Henriëtte en haar beide broers. In 1797 of 1798 werd het verkocht aan brouwer H.J. Eijcken. De notariële akte werd niet teruggevonden maar uit de belastinglijst⁴ van 1798 en het *Register van Metinge*⁵ van 1799 blijkt dat hij op dat ogenblik de eigenaar was. Vanaf 1812 bleef het gedurende meer dan een eeuw in bezit van de familie Ballings.

De schat was verborgen aan de achterzijde van het huis op ongeveer 10 cm onder het oude vloerniveau. Hij bevond zich in een sober versierde *hump* of bierpot van Raeren of Westervald met een hoogte van 12,6 cm, een doorsnede van 6,2 cm en een voet met een diameter van 7,9 cm⁶. De pot was afgedekt met twee stukjes leder. De meeste munten vertoonden

HAMONT STAD

¹ De eerste vondstmelding werd gepubliceerd door Van De Sijpe 1997.

² Kadastraal plan Hamont-Achel, sectie B nr. 24f.

³ Rijksarchief Luik: Telling 1762 (Grauwels 1957), Helena Van Winkel, geboren Rijcken overleed in 1784 en was gehuwd met Servaas Van Winkel, overleden in 1755.

⁴ Stadsarchief Hamont: *Matrice de Role An VII de la République, commune de Hamont*: huis nr. 394.

⁵ Stadsarchief Hamont: *Register der Metinge 1799*: perceel nr. 350.

⁶ Omwille van zijn bescheiden versiering is deze bierpot moeilijk exact te dateren en te situeren. De oudste gelijkaardige *humpen* verschijnen te Raeren reeds bij het begin van de 17de eeuw, maar de productie loopt minstens verder tot het begin van de 18de eeuw. Met dank

duidelijke sporen van gebruik maar waren nauwelijks aangetast door corrosie.

Omerekend in Brabants courant geld bedroeg de waarde ongeveer 130 gulden⁷. Een behoorlijk bedrag als men weet dat een gemeentelijk onderwijzer, de best betaalde gemeentelijke ambtenaar op het einde van de 18de eeuw, slechts 180 gulden Brabants per jaar verdiende en een pastoor van een kleine tot middelgrote parochie van 400 tot 500 gulden Brabants⁸. De pastoor van Hamont verdiende zelf jaarlijks slechts 180 gulden Luiks-Brabants.

De jongste munt dateert van 1792. Het lijkt uitgesloten dat de kinderen Van Winkel hun spaarpot achterlieten op het ogenblik dat zij hun huis verkochten. Of moet de hoogst onwaarschijnlijke veronderstelling weerhouden worden dat de schat oorspronkelijk eigendom was van buurman Nicolas Van Winkel, die in 1797 overleed. Ook in dat geval is het onwaarschijnlijk dat zijn erfgenamen het spaargeld niet teruggehaald hebben vóór de verkoop van het huis. Alles wijst er dus op dat brouwer Eijcken de schat verborg nadat hij het huis in 1798 kocht.

Is deze hypothese correct dan levert dit een interessant argument voor de veronderstelling dat het hier niet om een noodchat gaat. Bij een schat uit de Franse tijd is men immers al te snel geneigd een verband te zoeken met het revolutionair geweld. Op 29 augustus 1794 werd de stadskas van Hamont immers door de Fransen geplunderd – *door de fransche avant garde van Sambre en Maes alhier met geweld uijt de Stadts Comme geplundert de somme van f615=14=2=1* (Luiks-Brabants) – en veertien dagen later, op 14 september moet de burgemeester nogmaals 200 gulden Luiks-Brabants uit de gemeentekas afstaan – *met geweld bij peryckel van zijn leeven door deese van den Borgemeester Reijnier bull van het gemijntsgelt geplundert de somme van 200=0=0* (Luiks-Brabants).

Bij een spaarschat neemt men aan dat de samensteller systematisch de zwaarste, doorgaans de best bewaarde, munten zorgvuldig aan de omloop onttrekt, om op termijn het hoogste 'rendement' aan zijn schat te kunnen geven. Het relatieve gewicht van de munten is vrij hoog en schommelt voor de Franse *écu's* tussen 100,3 % en 96,5 % van het theoretisch gewicht bij uitgifte met een gemiddelde van c. 98,4 %. Indien men de gewichten ontleedt per regering dan valt op dat, voor eenzelfde theoretisch gewicht, de oudere *écus aux lauriers* van Lodewijk XV gemiddeld 28,85 g (97,8 %) wegen, de jongere *écus au bandeau* gemiddeld 29,00 g (98,3 %) en de *écus aux lauriers* van Lodewijk XVI gemiddeld 29,20 g (99 %), een duidelijke aanwijzing dat de munten op korte termijn uit de omloop genomen werden. De 1/2 *écu's* zijn iets lichter. Hun gewicht situeert zich tussen 98,3 % en 93,1 % en bedraagt gemiddeld c. 96,4 %. Hoewel de mun-

ten uit de Zuidelijke en de Noordelijke Nederlanden relatief iets zwaarder zijn wijzen zij evenmin op een zorgvuldig opgebouwde spaarschat. Klaarblijkelijk had de samensteller onvoldoende tijd om geduldig te wachten tot hij zware stukken in zijn bezit kreeg.

Hoewel er de laatste jaren heel wat schatten uit de einde van de 18de eeuw geborgen en bestudeerd werden en een relatie met de komst van de Franse bezetter overduidelijk is, blijft onzekerheid bestaan over de juiste redenen van verberging. In meerdere gevallen zijn er immers aanwijzingen dat de schat vrij snel en dus 'onzorgvuldig' samengesteld werd en minstens enkele jaren na het jaartal van de meest recente munt verborgen werd⁹. Ook de schat van Hamont bevat een munt – inventaris nummer 38 – die duidelijke sporen van opzettelijke beschadiging van de buste van de vorst vertoont. Doorgaans wordt aangenomen dat dit soort beschadigingen slechts na de onthoofding van Lodewijk XVI op 21 januari 1793 aangebracht werd. Misschien moet men daarom een aantal van deze schatten eerder als speculatieve dan als noodschatten in de traditionele betekenis van het woord beschouwen. Wellicht hadden de samenstellers geen goed oog in de assignaten, die in het kielzog van de Franse verovering vanaf 1793/4 in de Zuidelijke Nederlanden ingevoerd werden. Ook in onze streken werd men snel geconfronteerd met de inflatie en de andere problemen, die dit nieuwe betalingsmiddel veroorzaakte. Diegenen die daartoe de middelen bezaten zullen ongetwijfeld geprobeerd hebben zoveel mogelijk harde speciën opzij te leggen zelfs indien zij niet echt in de – financiële – mogelijkheid waren een grote schat aan te leggen.

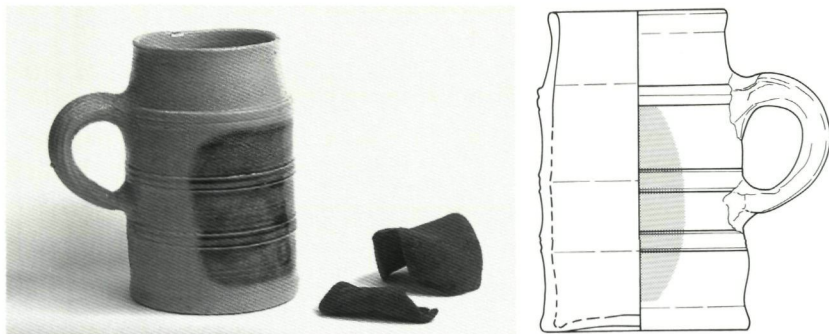
Het overwicht aan Franse munten, zowel in aantal als in waarde, is normaal op het einde van de 18de eeuw. In het prinsbisdom Luik werden immers sinds het einde van de 17de eeuw nog

aan G. Creemers, provinciaal archeoloog en S. Van Bellingen, Instituut voor het Archeologisch Patrimonium, voor de informatie over de recipiënt.

⁷ Omrekening op basis van *Tarif général, ou comptes faits pour faire et recevoir des paiemens en monnaies et espèces des Pays-Bas, de Brabant, de Hollande, de Liège, de Luxembourg, de France, d'Allemagne et d'Angleterre* ..., Brussel s.d.⁴ waarin de wettelijke koersen, die gedurende de Hollandse tijd in voege waren, gehanteerd worden. Het omrekenen van speciën – geldstukken – naar rekenmunt, in dit geval *Brabants courant* gebeurt niet steeds op dezelfde manier. Een omrekening gebaseerd op gegevens uit een kasboek van de Hamontse teutencompagnie Rijken uit de periode 1798-1830 en op basis van de burgemeestersrekeningen van Hamont uit 1795-1796 levert volgend resultaat: 2 Brabantse kronen à 55 Hollandse stuiver; 5 Zeeuwse dukatons à 52 Hollandse stuiver; 30 Franse kronen à 56 Hollandse stuiver; 8 halve Franse kronen à 28 Hollandse stuiver; 1 kwart Franse kroon à 14 Hollandse stuiver; geven in totaal 2.288 Hollandse stuiver of 114 Hollandse gulden en 8 stuiver of 200 gulden Luiks-Brabants.

⁸ Dit maakt 25 stuiver per dag, ruim het dubbel van het dagloon van een laag geschoold arbeider; Vandenbroeke 1984, 98.

⁹ de Callatay 1994, 271-307.

De versierde hump of bierpot van Raeren of Westerwald. Schaal 1/3.

nauwelijks grote zilvermunten geslagen. De zilveren dukatons van Maria-Theresia waren sinds lang uit omloop verdwenen en de kronen van de Oostenrijkse Habsburgers vonden vaak de weg naar het buitenland zodat op einde van de eeuw het geldverkeer in onze streken voornamelijk uit Franse en in mindere mate uit Noord-Nederlandse speciën bestond¹⁰. Zowel de chronologische – de oudste munt dateert van 1705, de jongste van 1792 – als de geografische – alle belangrijke ateliers zijn grosso modo vertegenwoordigd in functie van hun productie – spreiding van de ateliers van de Franse munten weerspiegelen de normale muntcirculatie van het einde van de 18de eeuw.

INVENTARIS

Zuidelijke Nederlanden

< Maria-Theresia (1740-1780)

Kroon, diam. 38 mm (Van Keymeulen 205)
 Vz.: Stokkenkruis gekantonneerd door kronen
 Legende: (atelierteken) MAR. THERESIA.
 D: G. R. IMP. GERM. HUNG. BOH. REG:
 Kz.: Gekroonde dubbelkoppige adelaar beladen met een gekroond wapenschild
 Legende: ARCH. AUST. DUX. BURG. BRAB. COM. FLAND. [jaartal]
 Kantschrift: JUSTITIA ET CLEMENTIA

1. 1764, Brussel, 29,35 g
2. 1766, Brussel, 29,49 g

Noordelijke Nederlanden

Zeeland

< Zilveren dukaat, diam. 41 mm (Delmonte 971)

Vz.: Staande geharnaste ridder naar rechts, een geheven zwaard in de rechterhand en de linker rustend op het provinciewapen
 Legende: (atelierteken van Middelburg) MON: NOVA: PRO: CONFOED: COM: ZEL.
 Kz.: Gekroond wapenschild geflankeerd door het jaartal
 Legende: CONCORDIA RES PARVAE CRESCUNT.

3. 1773, 27,70 g
4. 1776, 28,06 g
5. 1784, 27,85 g
6. 1785, 27,81 g
7. 1791, 28,14 g

¹⁰ Janssens 1957. Vergelijk b.v. ook met de 18de-eeuwse vondsten beschreven in Rogge & Beeckmans (eds.) 1994, 175-183.

Frankrijk

LODEWIJK XIV (1643-1715) >

Quart d'écu aux trois couronnes, diam. 29 mm (Duplessy 1570)

Vz.: Buste naar rechts

Legende: LUD. XV . D. G. FR. ET . NAV. REX .

Kz.: Radiale compositie van drie kronen afgewisseld met drie lelies, in het midden de atelierletter

Legende: SIT . NOMEN . MONINI . BENEDICTUM . [jaartal]

8. 170(5?), Dijon, 7,05 g

LODEWIJK XV (1715-1774) >

Ecu aux lauriers, diam. 41 mm (Duplessy 1675)

Vz.: Buste naar links

Legende: LUD. XV . D. G. FR. ET . NAV. REX

Kz.: Gekroond wapenschild omsloten door twee lauwertakken, onderaan het atelierteken

Legende: SIT NOMEN DOMINI BENEDICTUM [jaartal]

9. 1726, Paris, 28,59 g

10. 1726, Montpellier, 29,02 g

11. 1726, Besançon, 28,45 g

12. 1727, Bordeaux, 28,91 g

13. 1727, Bayonne, 28,93 g

14. 1727, Lille, 28,94 g

15. 1729, Paris, 29,12 g

16. 1730, Lyon, 28,73 g

17. 1730, Nantes, 28,91 g

18. 1734, Aix, 28,81 g

19. 1737, Bayonne, 28,95 g

Ecu aux bandeau, diam. 41 mm (Duplessy 1680) >

Vz.: Hoofd naar links

Legende: LUD. XV . D. G. FR. ET NAV. REX .

Kz.: Gekroond wapenschild omsloten door twee lauwertakken, onderaan het atelierteken

Legende: SIT NOMEN DOMINI BENEDICTUM [jaartal]

20. 1744, Grenoble, 29,03 g

21. 1750, Bordeaux, 28,72 g

22. 1753, Paris, 29,26 g

23. 1763, Bayonne, 28,97 g

24. 1765, Bayonne, 29,07 g

25. 1765, Bayonne, 28,95 g

26. 1768, Bordeaux, 29,10 g

27. 1768, Pau, 28,97 g

28. 1772, Pau, 28,93 g

29. 1774, Paris, 29,04 g

Demi-écu aux lauriers, 33 mm (Duplessy 1676)
 Vz.: Buste naar links
 Leg.: LUD. XV . D. G. FR. ET . NAV. REX
 Kz.: Gekroond wapenschild omsloten door twee lauwertakken, onderaan het atelier-teken
 Legende: SIT NOMEN DOMINI BENEDICTUM [jaartal]

- 30. 1726, Paris, 13,95 g
- 31. 1729, Bayonne, 14,41 g
- 32. 1730, Rouen, 13,73 g
- 33. 1732, Caen, 14,43 g
- 34. 1741, Nantes, 14,23 g
- 35. 1741, Lille, 14,40 g

Demi-écu au bandeau, diam. 33 mm (Duplessy 1681)
 Vz.: Hoofd naar links
 Leg.: LUD. XV . D. G. FR. ET NAV. REX
 Kz.: Gekroond wapenschild omsloten door twee lauwertakken, onderaan het atelier-teken
 Legende: SIT NOMEN DOMINI BENEDICTUM [jaartal]

- 36. 1749, Lille, 14,16 g
- 37. 1774, Lille, 14,50 g

LODEWIJK XVI (1774-1793)

Ecu aux lauriers, 41 mm (Duplessy 1708)
 Vz.: Buste naar links
 Leg.: LUD. XVI . D. G. FR. ET . NAV. REX
 Kz.: Gekroond wapenschild omsloten door twee lauwertakken, onderaan het atelier-teken
 Legende: SIT NOMEN DOMINI BENEDICTUM [jaartal]

- 38. 1776, Bayonne, 29,10 g (de buste van de vorst werd opzettelijk gekrast)
- 39. 1781, Bayonne, 28,98 g
- 40. 1784, Orléans, 29,13 g
- 41. 1785, Limoges, 29,10 g
- 42. 1786, Pau, 29,24 g
- 43. 1788, Bayonne, 29,28 g
- 44. 1790, Paris, 29,57 g
- 45. 1791, Limoges, 29,24 g

Ecu constitutionnel, 41 mm (Duplessy 1718)
 Vz.: Hoofd naar links
 Legende: LOUIS XVI ROI DES FRANCOIS [jaartal]
 Kz.: Gevleugelde verpersoonlijking van Frankrijk naar links, schrijft het woord CONSTITUTION op een wetstafel die rust op een altaar, links een bijlenbundel getopt door een Phrygische vrijheidsmuts en recht een haan naar links met erachter het atelier-teken
 In de afsnee: L'AN 4 DE LA / LIBERTE.
 Legende: REGNE DE LA LOI

- 46. 1792, Limoges, 29,38 g

LITERATUUR

DE CALLATAY F. 1994: Les écus de Louis XV et de Louis XVI à la lumière du trésor de Châtelet (Belgique), *Revue numismatique* VIe série, 36, 271-307.

DELMONTE A. 1967: *Le Benelux d'argent / De zilveren Benelux / The silver Benelux*, Amsterdam.

DUPLESSY J. 1989: *Les monnaies françaises royales de Hugues Capet à Louis XVI (987-1793). II. (François Ier - Louis XVI)*, Paris & Maastricht.

GRAUWELS J. 1957: Limburgse volkstellingen uit de XVIIIe eeuw, *Limburg* 36, 267-269, 285-295, 309-314.

JANSENS V. 1957: *Het geldwezen der Oostenrijkse Nederlanden*, Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren. Verhandeling 29, Brussel.

ROGGE M. & BEECKMANS L. (eds.) 1994: *Geld uit de grond. Tweeduizend jaar muntgeschiedenis in Zuid-*

Oost-Vlaanderen, Publicaties van het Provinciaal Archeologisch Museum van Zuid-Oost-Vlaanderen - site Velzeke. Buitengewone reeks 2, Zottegem, 175-183.

VANDENBROEKE C. 1984: *Vlaamse koopkracht gisteren, vandaag en morgen*, Leuven.

VAN DE SIJPE L. 1997: Een uitzonderlijk muntenschat in het centrum van Hamont opgegraven, *Grevenbroeker echo's* nr. 18, 33-35.

VAN KEYMEULEN A. 1981: *Munten van de Zuidelijke Nederlanden van Albrecht en Isabella tot Willem I*, Brussel.

Tabel 2
Chronologische spreiding

1703 : F(?)	1733 : -	1763 : F
1704 : -	1734 : F	1764 : [N]
1705 : -	1735 : -	1765 : FF
1706 : -	1736 : -	1766 : N
1707 : -	1737 : F	1767 : -
1708 : -	1738 : -	1768 : FF
1709 : -	1739 : -	1769 : -
1710 : -	1740 : -	1770 : -
1711 : -	1741 : FF	1771 : -
1712 : -	1742 : -	1772 : F
1713 : -	1743 : -	1773 : Z
1714 : -	1744 : F	1774 : FF
1715 : -	1745 : -	1775 : -
1716 : -	1746 : -	1776 : ZF
1717 : -	1747 : -	1777 : -
1718 : -	1748 : -	1778 : F
1719 : -	1749 : F	1779 : -
1720 : -	1750 : F	1780 : -
1721 : -	1751 : -	1781 : F
1722 : -	1752 : -	1782 : -
1723 : -	1753 : F	1783 : -
1724 : -	1754 : -	1784 : ZF
1725 : -	1755 : -	1785 : ZF
1726 : FFFF	1756 : -	1786 : F
1727 : FFF	1757 : -	1787 : -
1728 : -	1758 : -	1788 : F
1729 : FF	1759 : -	1789 : -
1730 : FFF	1760 : -	1790 : F
1731 : -	1761 : -	1791 : ZF
1732 : F	1762 : -	1792 : F

Tabel 1
Theoretisch en vastgesteld gewicht

	gewicht	theor. gewicht	%	
Zuidelijke Nederlanden				
Kroon	1766	29,49 g	29,44 g	100,2 %
	176?	29,35 g	29,44 g	99,7 %
Noordelijke Nederlanden - Zeeland				
Dukaat	1773	27,70 g	28,25 g	98,0 %
	1776	28,06 g	28,25 g	99,3 %
	1784	27,85 g	28,25 g	98,6 %
	1785	27,81 g	28,25 g	98,4 %
	1791	28,14 g	28,25 g	99,6 %
Frankrijk				
Ecu aux lauriers /	1726	28,59 g	29,488 g	96,9 %
Ecu au bandeau /	1726	29,02 g	29,488 g	98,4 %
Ecu constitutionnel	1726	28,45 g	29,488 g	96,5 %
	1727	28,94 g	29,488 g	98,1 %
	1727	28,91 g	29,488 g	98,0 %
	1727	28,93 g	29,488 g	98,1 %
	1729	29,12 g	29,488 g	98,7 %
	1730	28,91 g	29,488 g	98,0 %
	1730	28,73 g	29,488 g	97,4 %
	1734	28,81 g	29,488 g	97,7 %
	1737	28,95 g	29,488 g	98,2 %
	1744	29,03 g	29,488 g	98,4 %
	1750	28,72 g	29,488 g	97,4 %
	1753	29,26 g	29,488 g	99,2 %
	1763	28,97 g	29,488 g	98,2 %
	1765	29,07 g	29,488 g	98,6 %
	1765	28,95 g	29,488 g	98,2 %
	1768	29,10 g	29,488 g	98,7 %
	1768	28,97 g	29,488 g	98,2 %
	1772	28,93 g	29,488 g	98,1 %
	1774	29,04 g	29,488 g	98,5 %
	1776	29,10 g	29,488 g	98,7 %
	1781	28,98 g	29,488 g	98,3 %
	1784	29,13 g	29,488 g	98,8 %
	1785	29,10 g	29,488 g	98,7 %
	1786	29,24 g	29,488 g	99,2 %
	1788	29,28 g	29,488 g	99,3 %
	1790	29,57 g	29,488 g	100,3 %
	1791	29,24 g	29,488 g	99,2 %
	1792	29,38 g	29,488 g	99,6 %
1/2 écu				
	1726	13,95 g	14,744 g	94,6 %
	1729	14,47 g	14,744 g	97,7 %
	1730	13,73 g	14,744 g	93,1 %
	1732	14,33 g	14,744 g	97,2 %
	1741	14,40 g	14,744 g	97,7 %
	1741	14,23 g	14,744 g	96,5 %
	1749	14,16 g	14,744 g	96,0 %
	1774	14,50 g	14,744 g	98,3 %
1/4 écu aux trois couronnes	1705	7,05 g	7,648 g	92,2 %